

ΦΥΣΙΣ - ΠΡΟΣΩΠΙΟΝ - ΥΠΟΣΤΑΣΙΣ

Παρατηρήσεις τινές εἰς τὸ ἄρθρον «Ἀξιολογήσεις καὶ προοπτικαὶ τοῦ διαλόγου μεταξὺ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ τῶν Ἀρχαίων Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν» τοῦ Μητροπολίτου Μύρων Χρυσόστομου Σ. Κωνσταντινίδου.

Υ Π Ο

Καθηγ. Α. GRILLMEIER, Frankfurt — Main

Ὁφείλω θερμὰς εὐχαριστίας εἰς τὸν Σεβασμ. Μητροπολίτην Μύρων κ. Χρυσόστομον Σ. Κωνσταντινίδην διὰ τὸ γεγονός, ὅτι ἐπέστησε τὴν προσοχὴν μου εἰς μίαν ἀτυχή ἀπόδοσιν μιᾶς εἰσηγήσεως, τὴν ὁποίαν ἀνέγνωσα εἰς τὰ πλαίσια τῆς «Β' Οἰκουμενικῆς Συσκέψεως μεταξὺ Θεολόγων τῶν Ἀνατολικῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν καὶ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας», ἀπὸ 3 ἕως 9 Σεπτεμβρίου 1973 ἐν Wien-Lainz. Αὕτη ἐδημοσιεύθη ἀγγλιστὶ εἰς τὸ περιοδικὸν Wort und Wahrheit, Revue for Religion and Culture, Supplementary Issue Number 2 (Vienna / Austria, December 1974), σελ. 28-40, ὑπὸ τὸν τίτλον: «The Understanding of the Christological definitions of both (Oriental Orthodox and Roman Catholic) tradition in the light of the Post-Chalcedonian Theology...». Ὁ Σεβασμιώτατος ἤντησε τὰς ὑποφίας του ἐξ ὀρισμένων προτάσεων, δι' ὧν τὸ περιοδικὸν Irénikon 48 (1975) συνώψισε τὸ πόρισμα τῆς εἰσηγήσεώς μου. Ἐνταῦθα ἀναφέρεται: «Le prof. Aloys Grillmeier, S. J., a résumé la situation ainsi: immédiatement après le Concile de Chalcédoine (451), et au Concile même, on n' avait pas le sentiment que la signification de dernier reposait sur une formule abstraite (on veut dire par là le dogme des deux natures non mélangées et non divisées en une personne et hypostase). La conscience d' une formule n' aurait été créée que plus tard par la discussion dont s' emparaient de plus en plus les théologiens» (l. c., p. 359).

Κατανοῶ πλήρως ὅτι παρόμοιαι ἐκφράσεις, ἐφ' ὅσον βεβαίως θὰ ἀπέδιδον τὴν γνώμην μου ἐπὶ τῆς Συνόδου καὶ τοῦ δόγματος τῆς Χαλκηδόνας, δυνατὸν νὰ προκαλέσουν παρεξηγήσεις. Πράγματι, ὁ Σεβασμ. Χρυσόστομος συνοψίζει ὡς ἀκολούθως τὰς ἀπόψεις μου: «Οὗτος ὑποστηρίζει, ὅτι, τόσον διαρκούσης τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου τῆς Χαλκηδόνας, ὅσον καὶ εὐθὺς μετ' αὐτήν, δὲν ὑπῆρχε ποσῶς εἰς τὰς Ἐκκλησίας ἡ συνείδησις, ὅτι ἡ ὅλη χρι-

στιανική διδασκαλία θὰ ἐστηρίζετο καὶ θὰ ἐπανεπαύετο ἐπὶ μιᾷς 'ἀφηρημένης διατυπώσεως' («formule abstraite»), ὡς ἦτο ὁ "Ὁρος τῆς Συνόδου, καὶ ὅτι συνείδησις περὶ μιᾷς δογματικῆς θεοπείσεως τῆς χριστιανικῆς πίστεως ὑπὸ συγκεκριμένον Συνοδικὸν "Ὄρον διεμορφώθη εἰς τὰς Ἐκκλησίας πολὺ ἀργότερον καὶ μόνον ἐν συναρτῆσει πρὸς τὴν θεολογικὴν κατεργασίαν, τὴν ὁποίαν ἐπεχείρησαν οἱ κατὰ καιροὺς θεολόγοι...» («Θεολογία» 51, 1980, 43).

Ἄς μοῦ ἐπιτραπῆ νὰ ἐκθέσω τὰς πραγματικὰς μου ἀπόψεις, τὰς ὁποίας ἀνέπτυξα εἰς τὴν ὡς ἄνω εἰσήγησιν καὶ αἱ ὁποῖαι κατέστησαν λίαν διαφορούμεναι εἰς τὸ σχόλιον τοῦ Irenikon 48 (1975) 359. Ὁ Σεβασμιώτατος Χρυσόστομος ἀναφέρεται μάλιστα εἰς τὸ βιβλίον μου: *Le Christ dans la Tradition Chrétienne. De l' âge apostolique à Chalcedoine (451)*, Paris 1973, σελ. 551/559, 561/65, εἰς τὸ ὁποῖον δὲν ἀνευρίσκω τὴν εἰς ἐμὲ ἀποδομένην ἄποψιν. Τὸ θέμα τοῦτο διεπραγματεύθην ἐκ νέου καὶ ἐκτενῶς εἰς τὴν γερμανικὴν ἔκδοσιν τοῦ βιβλίου τούτου, ὅπερ ἐξεδόθη ἀρχικῶς ἀγγλιστὶ καὶ ἔπειτα γαλλιστί: *Jesus der Christus im Glauben der Kirche. Band 1: Von der apostolischen Zeit bis zum Konzil von Chalcedon (451)* (Herder 1979), ἰδίως ἐν σελ. 751-775. Σημειωτέον, ὅτι διὰ τὴν νέαν ταύτην ἔκδοσιν ἔλαβον ὑπ' ὄψιν τὴν σπουδαίαν μελέτην τοῦ A. de Halleux: *La définition Christologique à Chalcedoine*, ἐν *Revue Théologique de Louvain* 7 (1976) 3-23, 155-170.

Ἰδιαιτέρως πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν, ὅτι: Πρέπει νὰ γίνεταί διάκρισις μεταξὺ τοῦ δόγματος περὶ τῆς ἐνσαρκώσεως καὶ τῆς γ λ ω σ σ ι κ ῆ ς, ἐ κ φ ρ α σ τ ι κ ῆ ς αὐτοῦ διατυπώσεως. Ὁ ὅρος τῆς Χαλκηδόνος ἀκολουθεῖ διπλῆν ὁδόν. Ἐκφράζει τὸ ὑφ' ἀπάντων τῶν συνοδικῶν πατέρων εὐ κ ρ ι ν ὡ ς κατανοηθὲν περιεχόμενον τοῦ δόγματος περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως κατὰ διττὸν τρόπον: 1) κατὰ τρόπον μᾶλλον κ η ρ υ γ μ α τ ι κ ὸ ν, ὡς ἐγένετο συνήθως εἰς τὰ βαπτιστήρια σύμβολα τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας. Εἰς τὸν ὅρον τοῦ 451 χρησιμοποιεῖται μάλιστα τὸ λεγόμενον «ἐνωτικὸν σύμβολον» (*Symbolum unionis*) τοῦ 433, πάντως ὅμως καθ' ὃν τρόπον ἠρμήνευσε τοῦτο ὁ ἅγιος Κύριλλος Ἀλεξανδρείας εἰς τὴν ἐν Χαλκηδόνι ἀναγνωσθεῖσαν ἐπιστολήν του «Εὐφραίνεσθωσαν». Ἐν αὐτῇ εἶναι λίαν σημαντικὴ μία πρότασις: «Συμφώνως ἅπαντες ἐκδιδάσκομεν, τέλειον τὸν αὐτὸν (Ἰησοῦν Χριστὸν) ἐν θεότητι καὶ τέλειον τὸν αὐτὸν ἐν ἀνθρωπότητι, Θεὸν ἀληθῶς καὶ ἀνθρωπὸν ἀληθῶς». Ἐνταῦθα ἐκφράζεται σαφῶς καὶ συγκεκριμένως ὅτι, εἶχε κατὰ νοῦν νὰ διατυπώσῃ ὡς δόγμα ἡ Χαλκηδόν, καὶ ὅπερ ἐπιστεύθη πάντοτε ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας: Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι ὁ ἀληθὴς υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἐν ὑποκείμενον, ἐν πρόσωπον, πλὴν ὅμως ἐν ἀληθινῇ θείᾳ φύσει καὶ ἐπίσης ἐν ἀληθινῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει. Τὸ αὐτὸ ὅμως περιεχόμενον διετυπώθη καὶ δι' ἑτέρου τρόπου, δηλαδὴ 2) διὰ φιλοσοφικῶν μᾶλλον κατηγοριῶν: «ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν

Χριστὸν υἷὸν κύριον μονογενῆ, ἐν δύο φύσεσιν... καὶ εἰς ἓν πρόσωπον καὶ μίαν ὑπόστασιν συντρεχούσης...». Μὲ ἄλλα λόγια, τώρα γίνεται διάκρισις μεταξύ τῶν ὄρων «ὑπόστασις» καὶ «φύσις», τοὺς ὁποίους ὁ ἅγιος Κύριλλος Ἀλεξανδρείας ἐχρησιμοποίησε συνωνύμως. Ἀντὶ τοῦ τύπου τοῦ ἁγίου Κυρίλλου: «μία φύσις τοῦ θεοῦ λόγου σεσαρκωμένη» τώρα λέγεται: «μία ὑπόστασις ἐν δύο φύσεσιν». Ἡ κατάληξις αὕτη ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν τῶν ἐννοιῶν καὶ τῆς ὀρολογίας δὲν εἶναι ἀσήμαντος ὑπόθεσις· εἶχε βεβαίως προηγουμένως προετοιμασθῆ, καθὼς ἀπέδειξα διεξοδικώτερον ἀπ' ὅσον προηγουμένως εἰς τὸ πρόσφατον βιβλίον μου «Jesus der Christus im Glauben der Kirche». Ἐν τούτοις καὶ ὁ τύπος οὗτος ἐχρειάσθη ὠρισμένον χρόνον προκειμένου νὰ καθιερωθῆ ἀκόμη καὶ εἰς τὴν χαλκηδόνειον παράταξιν.

Τοῦτο ἀποδεικνύεται ἀναντιρρήτως ἐκ τῶν ἀπαντήσεων πλειόνων ἐπισκόπων εἰς μίαν ἐπερώτησιν, τὰς ὁποίας ἔλαβεν ὁ αὐτοκράτωρ Λέων Α' κατὰ τὰ ἔτη 457-459 καὶ συνέλεξεν εἰς τὸν καλούμενον *Code x Encyclicus ἢ Τὰ Ἐγκύκλια*. Τὸ ἔτος 457 ἐδολοφονήθη ὁ ὀπαδὸς τῆς Χαλκηδόνος πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Προτέριος. Εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ἀνῆλθεν ὁ ἀντιχαλκηδόνειος Τιμόθεος Αἴλουρος. Οὗτος ἀπέστειλεν ἀντιπροσωπίαν εἰς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Κων/λεως, προκειμένου νὰ ἐπιτύχη τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ νέου πατριάρχου καὶ τὴν σύγκλησιν μιᾶς συνόδου, εἰς ἀντίθεσιν τῆς συνόδου τῆς Χαλκηδόνος. Διὰ νὰ σχηματίσῃ ὁ αὐτοκράτωρ σαφῆ γνώμην ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου, ἀπέστειλε μίαν θρησκευτικὴν ἐγκύκλιον πρὸς τοὺς Μητροπολίτας καὶ πρὸς ὠρισμένους ἐπιφανεῖς μοναχοὺς τῆς Ἀνατολῆς καθὼς καὶ πρὸς τὸν πάπαν Λέοντα Α' εἰς Ρώμην. Οὗτοι ἐκαλοῦντο νὰ γνωμοδοτήσουν, ἐὰν ὁ Τιμόθεος ἦτο νόμιμος διάδοχος τοῦ Προτερίου καὶ ἐὰν ἦτο ἀναγκαία ἡ σύγκλησις μιᾶς νέας συνόδου. Διεσώθησαν συνολικῶς 34 ἀπαντήσεις, τὰς ὁποίας ὑπογράφουν περίπου 280 ἐπίσκοποι καὶ μοναχοί. Ἀναφερόμεθα ἰδιαιτέρως εἰς δύο τοιαύτας ἐπιστολάς: 1) τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Μητροπολίτου Νεοκαισαρείας Εὐύππου (E. Schwartz, *Acta Conciliorum Oecumenicorum*, τόμ. II, τεύχ. 5, σελ. 79-84) καὶ 2) εἰς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ ἐπισκόπου Πέργης Ἐπιφανίου (αὐτ. Ἐπ. 31: ACO II 5, σελ. 58-60).

Οἱ περὶ τὸν Εὐύππον ἐπίσκοποι ἐκφράζουν δυσφορίαν διὰ τὸ νέον ὕφος τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ-συνοδικοῦ ὄρου, ὡς διετύπωσε τοῦτον ἡ Χαλκηδών. Φρονοῦν, ὅτι δι' αὐτοῦ ὑπείσέρχεται ἡ «ἀριστοτελική» γλῶσσα εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὴν γλῶσσαν τῶν ἀπλῶν «ποιμένων» τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὁποῖοι εἶναι διάδοχοι τῶν «ἀλιέων» τῆς λίμνης Γενησαρέτ. Οὗτοι ὅμως δύνανται νὰ ὁμιλήσουν μόνον τὴν γλῶσσαν τῶν «ἀλιέων»: «haec ergo breuiter piscatorie et non Aristotelice sugessimus» (ACO II 5, σελ. 84, σειρ. 2-3).

Ἐπίσης καὶ ὁ ἐπίσκοπος Πέργης Ἐπιφάνιος δυσκολεύεται μὲ τὸ νέον ὕφος τῆς Χαλκηδόνος. Οὗτος δηλοῖ: «... Ἐνωσιν τῶν δύο φύσεων ἢ οὐσιῶν ἐν

τῷ ἐνὶ Χριστῷ ἀνευρίσκομεν ἡρμηνευμένην εἰς πλείστους ἀγίους καὶ ὀνομαστοὺς Πατέρας, οἵτινες ἐζήσαν παρ' ἡμῖν... ἐπειδὴ ὅμως οἱ ἀπλοῖ πιστοὶ δυσχεραίνονται μὲ τὸν τύπον («δύο φύσεις»), ἃς ἐξηγήσῃ ὁ πάπας Λέων, ὅτι ἡ ἐπιστολὴ του πρὸς Φλαβιανὸν καθὼς ἐπίσης καὶ οἱ ὅροι τῆς Χαλκηδόνος δὲν εἶναι «σύμβολον», ἀλλὰ μᾶλλον λόγος μομφῆς κατὰ τῶν αἰρετικῶν, καθὼς ἐπίσης καὶ τὴν ὑφ' ἡμῶν διατυπωθεῖσαν φράσιν περὶ τῶν «δύο φύσεων», ἡ ὁποία πιθανὸν νὰ προκαλῆ δυσχερείας (ἀμφιβολίας) εἰς αὐτοὺς (τοὺς ἀπλοῦς πιστοὺς) καὶ ἡ ὁποία ὅμως ἀπηυθύνθη ὑπὸ τοῦ πατρὸς (τοῦ πάπα Λέοντος) κατ' ἐκείνων, οἱ ὁποιοὶ ἀρνοῦνται τὴν τελείαν ἐνανθρωπήσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου. Ἐν τῇ Ἐπιστολῇ ταύτῃ δέον τοῦτο νὰ τονισθῇ σαφέστερον, κατὰ τοιοῦτον ὅμως τρόπον, ὥστε νὰ μὴ ἀδικηθῇ ἡ ἀγία Σύνοδος. Εἶναι δηλονότι ἐντελῶς ἀδιάφορον, ἐὰν λέγῃ τις: «ἀσύγχυτος ἔνωσις τῶν δύο φύσεων» ἢ ἐξαιρεῖ τοῦτο διὰ τοῦ τύπου «ἐκ δύο φύσεων». Καὶ ὅταν λέγῃ τις: «μία φύσις τοῦ Λόγου», ἀλλὰ προσθέτει: «σεσαρκωμένη», τοῦτο δὲν σημαίνει ἕτερόν τι, ἀλλ' ἐπεξηγεῖ τὸ ἴδιον πρᾶγμα δι' ἐκλεπτυσμένου τρόπου. Ἡμεῖς πάντως εὐρίσκομεν, ὅτι οἱ ἅγιοι Πατέρες ἐν τῇ αὐτοκρατορίᾳ τῆς ὑμετέρας εὐσεβείας συχνάκις διηρμήνευσαν τί τοῦτο δηλοῖ» (ACO II 5, σελ. 59, σειρ. 7-24· πρβλ. σχετικῶς τὸ ἄρθρον μου: «Piscatorie»-«Aristotelice»: Zur Bedeutung der «Formel» in den seit Chalkedon getrennten Kirchen, ἐν A. Grillmeier, Mit ihm und in ihm. Christologische Forschungen und Perspektiven, Freiburg-Basel-Wien², 1979, 283-300, ἰδιαιτέρως σελ. 287 ἐξ.).

Ἐὰν ἀναγνώσῃ τις πάσας τὰς ἐπιστολάς τοῦ Codex Encyelius, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ θαυμασίαν εἰσαγωγὴν εἰς τὸ θέμα τῆς ἀποδοχῆς τοῦ ὄρου τῆς Χαλκηδόνος περὶ τὸ 457, καθίσταται σαφές, ὅτι πάντες οἱ Πατέρες ἔχουν ἐντελῶς σαφῆ ἀντίληψιν περὶ τοῦ δόγματος τῆς ἐνσαρκώσεως, ὡς τοῦτο διευτυπώθη ἐν Χαλκηδόνι. Ἡ νέα ὅμως ὀρολογία, ἰδιαιτέρως ἡ διάκρισις μεταξὺ τῶν ὄρων («ὑπόστασις» καὶ «φύσις») προκαλεῖ εἰς αὐτοὺς δυσχερείας τινάς. Εἰς πάσας τὰς ἄχρι τοῦδε μελέτας μου περὶ τῆς συνόδου τῆς Χαλκηδόνος ἐκκινῶ ἐκ τῆς ἀρχῆς, ὅτι οἱ Πατέρες εἶχον σαφῆ συνείδησιν περὶ τοῦ δόγματος τῆς ἐνσαρκώσεως, εὐρίσκοντο ὅμως εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἀντιμετωπίσουν τὰς νέας δυσχερείας μὲ μίαν νέαν ὀρολογίαν.

Εἶναι ὅθεν σαφές, ὅτι ἡ νέα ὀρολογία κατέκτα συνεχῶς ἔδαφος ὅσον περισσότερον κατεπολεμεῖτο ὡς «νεστοριανικὴ» ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων τῆς Χαλκηδόνος. Ἡ ὑπεράσπισις καὶ ἀποσαφήνισις τοῦ νέου ὄρου δὲν ἦτο ὑπόθεσις τόσον τῶν κηρύκων καὶ τῶν ποιμένων τῆς Ἐκκλησίας, ὅσῳ μᾶλλον τῶν «θεολόγων», ἐφ' ὅσον οὗτοι δὲν ἦσαν ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον. Γνωρίζομεν ἐπίσης πόσον δυσχερὲς ἔργον ἦτο ὁ φιλοσοφικὸς «καθορισμὸς» τῶν ἐνοπιῶν («ὑπόστασις» καὶ «φύσις»). Αἱ πρῶται προσπάθειαι δὲν κατέληξαν εἰς πλήρη ἐπιτυχίαν, ἐὰν ἐνθυμηθῶμεν τὸν Βοήθιον καὶ τὸν Λεόντιον τοῦ Βυζαντίου.

Βεβαίως δὲν πρέπει, ὡς συμβουλεύει ὀρθῶς καὶ ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Χρυσόστομος, ἡ ἐπιστημονικὴ ἀποσαφήνισις τῶν ἐννοιῶν καὶ τῆς ὀρολογίας νὰ ὑποκαταστήσῃ τὸ πνευματικὸν νόημα τοῦ δόγματος τῆς Χαλκηδόνος. Τοῦτο ἀκριβῶς ἐπιχειρῶ εἰς τὸ νέον βιβλίον μου *Jesus der Christus im Glauben der Kirche*: νὰ διακρίνω δηλονότι μεταξύ κηρύγματος καὶ θεωρητικῆς διεργασίας, ἐνῶ παραλλήλως τονίζω τὴν συνάφειαν ἀμφοτέρων. Ἐπιθυμῶ νὰ κατακλείσω μὲ μίαν πρότασιν ἐκ τῆς γαλλικῆς μεταφράσεως τοῦ ἔργου μου, εἰς τὴν ὁποίαν παραπέμπει καὶ ὁ Σεβασμιώτατος: «*Bien que les concepts d' hypostase et de prosopon n' aient pas encore été définis (δηλ. ἐν ἐπιστημονικῇ ἐννοίᾳ), le sens du dogme de Chalcedoine est parfaitement clair. Les Pères veulent dire qu' alors qu' il y a une distinction réelle entre les natures divine et humaine, le Christ doit être néanmoins décrit comme 'un', comme 'une seule personne ou hypostase'. Cette affirmation pouvait se faire indépendamment de toute définition précise du contenu métaphysique de ces concepts. Ce n' est pas la tâche des conciles de mettre sur pied une métaphysique, mais d' être au service de la proclamation de la révélation de l' Eglise*» (σελ. 558). Δὲν πρέπει πάντως νὰ λησμονηθῇ, ὅτι μία βαθεῖα φιλοσοφικὴ ἀνάλυσις π.χ. τοῦ ἔρου «ὑπόστασις» δύναται νὰ ἐναρμονισθῇ πρὸς τὴν πίστιν γενικῶς καὶ νὰ διακονήσῃ τὴν πίστιν εἰς τὸ μυστήριον τῆς ἐνανθρωπήσεως.